

АНДРІЙЧЕНКО Ю.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНИЙ СТЕРЕОТИП: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено особливостям формування і функціонування гендерних стереотипів в іспанській мові. Розглядається розвиток гендерних досліджень в лінгвістиці. Нами розмежовується вживання понять *стать* і *гендер*, надається визначення гендерних стереотипів, розглядається їхнє функціонування в іспанськомовній культурі і мові.

Ключові слова: гендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

Статья посвящена особенностям формирования и функционирования гендерных стереотипов в испанском языке. Рассматривается развитие гендерных исследований в лингвистике. Нами разграничивается употребление понятий *пол* и *гендер*, дается определение гендерных стереотипов, исследуется их функционирование в испаноязычной культуре и языке.

Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

The article is devoted to features of formation and functioning of gender stereotypes in Spanish. The article contains a review of gender studies in linguistics. We distinguish the use of such concepts as *sex* and *gender*, give the definition of gender stereotypes and examine their functioning in language and culture.

Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Тема гендерних стереотипів як лінгвістичних феноменів охоплює міждисциплінарне поле досліджень: філософію, історію, соціологію, фізіологію, психологію та ін. Філософський аспект проблеми має давню традицію – від античних часів до сучасних соціологічних (гендерних) досліджень. Історичний ракурс дозволяє простежити історію взаємин статей і далі – фемінізму. Фізіологічний аспект акцентований на фактах, що стосуються анатомії чоловіка і жінки. Психологія говорить про психологічні

Андрийченко Ю.В.

особливості сприйняття і поведінки чоловіків і жінок, виходячи з даних їхньої анатомії і фізіології.

Мета даного дослідження полягає у студіюванні поняття *гендерний стереотип* в зв'язку з особливостями його вербалізації і функціонування, зумовленими соціально-культурними факторами. **Актуальність** проведеного нами дослідження визначається двома наступними напрямками, залежно від точки відліку: з одного боку – загальним контекстом соціологічних досліджень, в яких приватним фактором оформляється так звана гендерна лінгвістика; з іншого боку, загальним контекстом лінгвістичних досліджень міждисциплінарного характеру, в якому розвиваються і затверджуються приватні напрямки, які спираються на специфіку об'єкта дослідження.

Методологічною базою в цьому випадку в цілому слугує антропоцентричний підхід, що включає соціолінгвістичний, лінгвокультурологічний, когнітивний, прагмалінгвістичний, лінгвоаргументативний аспекти дослідження мовних фактів.

Об'єктом дослідження в даній статі обране поняття *гендерний стереотип* в його мовній репрезентації.

Предмет дослідження – засоби його вираження і особливості функціонування в текстових структурах.

Проблема гендерних стереотипів вивчається в міждисциплінарній галузі, що включає напрямки гуманітарних і природничих наук. Загальнотеоретичною основою в дослідженні питання є філософія. Загальнонауковою основою розробки питання слугують дослідження в галузі фізіології, які надають матеріал для когнітивного підходу при висуненні системних відмінностей в якості основних факторів організації дискурсу з урахуванням проблеми картини світу.

Поняття *гендер* є однією з базових характеристик особистості, яка обумовлює психологічний і соціальний розвиток людини. У свою чергу, воно вивчається як багатокомпонентна структура в єдності таких складових як: біологічна стать, гендерні стереотипи, гендерні норми і гендерна ідентичність.

Термін *гендерні дослідження* можна вважати усталеним, немає підстав, на нашу думку, його замінити терміном *стать*.

Необхідно враховувати, що методологічні основи гендерних досліджень та їхнє філософське освідомлення залежать від історичних факторів розвитку як самих лінгвістичних знань, так і загальнонаукової моделі людини. Гендерні дослідження в мовознавстві охоплюють значно ширше коло питань, розглядаючи конструювання чоловічої та жіночої ідентичності як один з параметрів особистості в комунікативній ситуації тобто в межах прагматики [1]. У цьому випадку гендер розуміється як конвенціональна сутність, в чому і полягає його головна відмінність від статі як біологічної категорії.

У центрі гендерних досліджень знаходяться культурні та соціальні фактори, що визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з належністю до тієї чи іншої статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості – все те, що переводить проблематику статі з галузі біології в сферу соціального життя і культури [2:5].

Слід зазначити, що для гендерних досліджень є актуальним вивчення в мові певних, вже сформованих стереотипів, а також їхньої динаміки, навколишніх змін в традиційній статево рольовій диференціації суспільства [3:63].

Основною в галузі теоретичної гендерної лінгвістики стала праця Р. Лакоффа *Мова і місце жінки*, в центрі уваги якої було дослідження загальних питань відображення соціального статусу жінки в мові [Лакофф, 2001, с. 790]. Дослідниця дійшла до висновку, що у європейських мовах жінки відображені, як правило, негативно (наприклад, у фольклорі), вони відіграють частіше роль об'єкта, а не суб'єкта, їхня мовленнєва поведінка характеризується більшою невпевненістю, ніж чоловіча, і в той же час гуманністю, орієнтованістю на співрозмовника, і тому вона менш агресивна.

В зв'язку з цим такий мовний стиль жінки створює ореол нерішучості і некомпетентності, що завдає шкоди її іміджу. Які ж риси жіночого мовлення сприяють цьому? Р. Лакофф вважає, що в

мові до цих рис можна віднести перевагу жінок до розділових питань, використання підвищувальної інтонації там, де повинна бути понижуюча, [64] вживання семантично спустошеної лексики, спеціальних шаблів словника, що описують традиційно жіночі сфери життєдіяльності, часте вживання емпізи, різного плану інтенсифікаторів і модальних часток. До того ж *жіночі* модальні засоби набагато різноманітніші і вживаються жінками частіше. І в довершення всього, жінки жартують набагато рідше за чоловіків.

Якщо ж жінка починає використовувати *чоловічі* мовні тактики, то вона сприймається як нежіноча, нахабна, Р. Лакофф вважає, що таке мовна поведінка жінки часто призводить до комунікаційних невдач. Вчена називає такий стан речей *ситуацією подвійної пов'язаності* [6].

Історичний контекст роботи Робін Лакофф, яка вважається піонером феміністської лінгвістики, поклав початок інтенсивним гендерним дослідженням в сучасній лінгвістиці, пов'язаним з посиленням протидії впливу Н. Хомського. Це дослідження було створено на інтелектуальному підґрунті, яке створило генеративну семантику, парадигму, яка кидала виклик трансформаційній генеративній граматиці (автономній моделі мови Н. Хомського) і заявила про необхідність врахування соціального і культурного контексту в лінгвістичному аналізі [6]. Формування генеративної семантики об'єднало різні напрямки прагматики и заклало підґрунтя розвитку інших контекстуально-орієнтованих підходів для вивчення мови, в тому числі когнітивної лінгвістики, яка визначає мову як невід'ємну складову пізнання, проникнути в сенс якого можливо лише з врахуванням того, що відомо про мислення, чи то знання, які отримані шляхом експерименту або інтроспекції.

Тема *стать і мова* вимагає врахування різноманіття факторів, що впливають на мовну поведінку чоловіків і жінок і повинна вивчатися в широкому соціальному контексті [4:135]. Лінгвістика використовує в даному випадку поняття стратифікаційної та ситуативної варіативності, мовними корелятами якої є стратифікаційно-ситуативні змінні, які

виявляють варіативність одночасно в двох площинах – стратифікаційній (яка пов'язана в тому числі із соціальною характеристикою гендеру) та ситуативної (пов'язаної з параметрами комунікативного акту). Гендерлект може виходити лише з відмінностей і схожих рис комунікативних стратегій чоловіків і жінок у кожній окремій комунікативній ситуації.

В 2001 році І. Мічелсоном і В. Л. Періш був зроблений акцент на динамічному характері мовлення чоловіків і жінок, підкреслюючи, що *правила ввічливості* зникають при відсутності фізичної присутності комунікантів. Дослідники також вважають, що дана фізична присутність це – діалогові пари, які ведуть до послаблення гендерних ролей. Аналізуючи електронну пошту чоловіків і жінок, І. Мічелсон і В. Л. Періш дійшли до висновку, що такі соціальні категорії як вік, професія та ін. не впливають на визначення статі комунікантів [7:78].

Незважаючи на ці та інші подібні спостереження, Р.Лакофф вважає, що часте використання запитань у мовленні жінок є ознакою невизначеності. Б. Дюбуа і І. Крауч почали критикувати дослідження Р.Лакофф саме за цієї причини. Вони досліджували використання питання у жіночому мовленні в контексті професійних зустрічей і дійшли до висновку, що принаймні в цьому контексті чоловіки використовували більше питальних речень, ніж жінки. Тому, дослідники вважають, що гіпотеза Р.Лакофф може вважатися певним гендерним стереотипом [5:289].

Гендерні відмінності в мові та мовленні створюють гендерні стереотипи, які зумовлені соціальними ролями чоловіка і жінки і впливають на гендерне самовизначення особистості відповідно до соціокультурних установок, норм і правил даного суспільства. В основі формування гендерних стереотипів знаходяться поняття фемінності і маскулінності, які зазнали серйозних змін, що виражаються у невідповідності біологічної статі людини і психологічних проявів статевої належності. Як показав аналіз зарубіжних гендерних досліджень, в сучасному суспільстві жінки, які досягли високого професійного статусу, зазвичай, більш

маскулінні, ніж їхні колеги-чоловіки; у сучасних чоловіків немає заборони на емоційність, велику душевну відкритість і виконання традиційно жіночої роботи.

Роль соціальних структур має вирішальне значення для визначення і зміни в сприйнятті соціальних відмінностей між чоловіками і жінками. Існує взаємний вплив між переконаннями і даними структурами, оскільки зі змінами в суспільстві, відбуваються зміни в переконаннях громадян. Таким чином, встановлюється зв'язок між сексистськими переконаннями і структурною нерівністю між чоловіками і жінками.

Гендерний стереотип вивчається в трьох його різновидах: стереотипи маскулінності / фемінінності; стереотипи, що відображають розподіл сімейних і професійних ролей; стереотипи, що стосуються специфіки змісту праці. Диференціація видів гендерних стереотипів у своїй підставі має важливе поняття *ідентичність*, більш конкретніше, поняття *гендерна ідентичність*. Облік всіх названих компонентів при дослідженні проблеми стереотипів дозволяє на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки казати не про біологічне поле, а про гендер як про соціокультурне поле.

Таким чином, структурно і системно поняття *гендерний стереотип* відображається в сукупності і взаємодії всіх компонентів, що його формують і розвивають. У цьому відношенні продуктивним видається психоаналітичний підхід, що враховує наявність у кожній з біологічних статей (чоловіча / жіноча) маскулінності і фемінінності. У зв'язку з цим, на наш погляд, виправданою є різноманітність класифікацій і дефініцій, що характеризують чоловіків і жінок, і підкреслена увага до визначення чоловічої ідентичності в сучасному дискурсі, особливо іспанськомовному, виражене в прагненні найбільш повно описати сутність чоловіка.

Дослідження означеної проблеми, а саме конкретизація деяких положень щодо вивчення проблеми гендерного стереотипу, є особливо актуальним в лінгвістичній галузі з урахуванням

інтеграційного підходу. Переосвідомлення положень по досліджуваному питанню закономірно спостерігається в переході від області феміністської лінгвістики до гендерної – від радикального протиставлення маскулінності і фемінінності (основна теза – андроцентризм мови) до їхнього інтегративного розуміння (основний фактор – соціокультурний).

Вивчення проблеми гендерних стереотипів в діахронії і синхронії – від словникової даності до дискурсивної інтерпретації, тобто від аналізу паремічного фонду мови, в якому відображені дихотомічні відносини між чоловіками і жінками, що характеризують різні різновиди стереотипів, аналізу прецедентних, коннотативних імен, до дискурсивного аналізу, тобто вивчення особливостей характеру мислення в гендерному аспекті на матеріалі дискурсу ЗМІ, текстів художньої та науково-популярної літератури, а також експериментальних даних, в тому числі інтерпретацій класифікацій іменувань чоловіків і жінок, продемонстрували, що соціально-культурні умови суспільства обумовлюють пересування маскулінних і фемінінних сем при ідентифікації чоловічої та жіночої сутності.

Даний факт виражений в кількох аспектах: номінативному аспекті, тобто в найменуваннях чоловіків і жінок, що відображають гендерні стереотипи, в логічному аспекті, маємо на увазі нейтралізацію жорсткого протиставлення *чоловічий* логіки *жіночий*, в комунікативному аспекті, тобто у змінах стратегій і жанрів при інтерпретації чоловічих і жіночих стереотипів у сучасному дискурсі.

Таким чином, в результаті можна казати про гендерний стереотип як про поняття (в статичності) і феномен (в динамічності). Лінгвістичне вивчення даного питання відображає положення, що характеризує прикордонне розташування поняття і феномена *гендерний стереотип*, що обумовлює можливість переосмислення існуючих гендерних стереотипів і формування нових. Потенціал гендерного стереотипу як умовної одиниці, розкривається в постійній взаємодії поняття і феномену, вказуючи в підсумку на

розмиту межу між теоретичним і практичним мисленням, конвенціональним і контекстуальним тлумаченням засобів їхнього вираження.

Поняття *гендерний стереотип* встановлюється в результаті аналізу та інтерпретації феномена гендерний стереотип, тобто наявних стереотипних уявлень з гендерною підставою в навколишньому мовному історичному та соціокультурному просторі, який сприяє виявленню всього спектру факторів, що впливають на формування самого поняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гриценко Е. С.* Язык. Гендер. Дискурс: Монография / Елена Сергеевна Гриценко. – Нижний Новгород: Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2005. – 267 с.
2. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты / Алла Викторовна Кирилина. – М., 1999. – 189 с.
3. *Кирилина А. В.* Гендерные стереотипы в языке / Алла Викторовна Кирилина // Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. – М.: Информация – XXI век, 2002. – 256 с.
3. *Токарева Е. Н.* Специфика выражения оценки в гендерном дискурсе: дисс. ... на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 12.02.04 «Германские языки» / Елена Николаевна Токарева. – Уфа, 2005. – 204 с.
4. *Cameron D.* Feminism and Linguistic Theory / D. Cameron. – McMillan Press Ltd., 1992. – 247 p.
5. *Dubois B., Crouch I.* The Question of Tag Questions in Women's Speech: They Really Don't Use More of Them. / Dubois Betty, Crouch Isabel. – London, Language in Society 4, 1985. – p. 289-294.
6. *Lakoff, Robin* Language and women's Place / Robin Lakoff // Language in Society, 1973. – N 2. – P. 45–79.
6. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования. Часть II. Хрестоматия / Под ред. С.В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетея, 2001. – 798 с.
7. *Michelson E., Parish L. W.* Gender Differentials in Economic Success: Rural Europe in 1991, in Redrawing Boundaries: Gender, Households, and Work / *Michelson Ethan and Parish L. William.* – edited by Barbara Entwisle and Gail Henderson. Berkeley: University of California Press, 2001 – 134 p.